

НАПИСАНЕ ЛИШАЄТЬСЯ

ІЗ ЛІТЕРАТУРНОЇ ТА ЕПІСТОЛЯРНОЇ СПАДЩИНИ МАКСИМА РИЛЬСЬКОГО

Художня спадщина Максима Рильського майже з вичерпною повнотою репрезентована в двадцятитомному зібранні його творів. Шість років тому в «Літературній Україні» був надрукований невідомий вірш Рильського (див.: Літературна Україна. 2014. 11 верес.). Два публіковані нижче вірші доповнюють наше уявлення про поетичний доробок письменника.

Уміщена у двох останніх томах двадцятитомника епістолярна спадщина Рильського охоплює лише 1469 позицій, що набагато менше за справжній обсяг його листування. Певною мірою це зумовлено типом видання, тому упорядники могли подати далеко не все.

Два листи Рильського до Олексія Кручоних періоду Другої світової війни зберігаються в Російському державному архіві літератури і мистецтва (далі — РДАЛМ). Надіслано їх з Уфи, де Рильський із сім'єю перебував в евакуації з літа 1941 р. до середини серпня 1943 р. Як можна припустити на основі опублікованого епістолярію Рильського, спілкування його з Кручоних було тривалішим. Уперше він згадує про свого кореспондента в листі до сім'ї Розанових від 25 жовтня 1942 р. з Уфи: «Есть в Москве человек, который мог бы ей [Агнесі Розановій. — *Б. Ц.*] найти необходимый для диссертации минимум литературы. Этот человек — бывшая звезда футуризма, Алексей Елисеевич Крученых (Москва, центр, ул. Кирова, 21, кв. 51). Обратитесь к нему, Агнесса Анатольевна, спросите его, *сославшись на меня* (он мне достал и выслал некоторые книжки)». На ще одну згадку натрапляємо в листі Рильського до Юрія Яновського від 2 червня 1943 р. з Москви, куди письменник приїхав у відрядження: «Кручених[у] замовлення на Ваші книжки дав — шукає».

Із поданих нижче листів Рильського до Михайла Рудницького два ввійшли до Зібрання творів у двадцяти томах. Про-

те тут їх републіковано й доповнено листами-відповідями Рудницького для більш-менш цілісного збереження епістолярного діалогу письменників. Крім публікованих листів, у фонді М. Рудницького у відділі рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (далі — ІЛ) зберігся один конверт без листа від М. Рильського, надісланий Рудницькому в липні 1957 р. до Косова. Можливо, у процесі дальшого опрацювання фонду лист буде виявлений.

За консультації з питань бібліографії М. Рудницького висловляю щирю вдячність Софії Когут.

Скорочені слова розкриті у квадратних дужках; закреслені слова подані в літерних примітках після тексту листа, де авторський текст переданий світлим прямим шрифтом, редакторські пояснення — світлим курсивом; авторські підкреслення у тексті — розрядкою. У листах збережено авторську дату й підпис. Коментарі публікатора пронумеровані арабськими цифрами. При публікації матеріалів із фондів що перебувають в опрацюванні, вказую лише номер фонду. Покликання на видання: *Рильський М.* Зібрання творів: У 20 т. / Редкол.: Л. М. Новиченко (голова) та ін. Київ: Наукова думка, 1983—1990 у квадратних дужках у тексті вказую: [*Рильський М.*, том (римською), сторінка (арабською)].

В і р ш і

М. К. Зерову
П о с л а н і є

Кто на снегах возрастил Феокритовы нежные розы...¹

Веселий критику, поете чистих ліній,
Що пахощі цитрин та італійських піній
І Теокрытові троянди запашні
Приніс у бідний край, де тубальці сумні
Хоча кобил уже не доять ніби скити,
І славлять у піснях електрику й магніти,
Але, з одвагою спаливши кораблі,
У сутінках ідуть до но́вої землі, —
Тобі мої слова нехай дзвенять ясою!
Одно ми любимо і гріємо з тобою!

Нехай традиції та супокійний труд
На кпини підійма зневажливий панфут²,
Хай бідний пасинок ковадла із паперу
Гартянин³ в пелюшках, одкинувши химеру
З нас вимагає страв для шлунків кам'яних, —
Т и н а в и с о к и й л а д н е п е р е с т р о ї ш і х.

Розважний і ясний, ти хочеш быть єдиним, —
Ученим, критиком, співцем, громадянином
Без фальшу модного та куплених прикрас,
Які живуть, на жаль, і в нас великий час.

Із темних берегів могутнє вийшло море
І буревісники в задимлені простори
Летять обпалені жагою, як вогнем,
За ними берегом, оманливим бігцем
Підтюпують малки: і ми, і ми за Вами!
Поете! Чей же нам не личить быть малка́ми?
Нехай засмалена у кузні життьовій,
Нова громада йде — хвала і слава їй! —
Хай наші молоти (метафора до діла!)
Для справи спільної слугують вірно й сміло,
Не розбиваючи кують, рівняють путь
Ведуть у глибину, якої й не збагнуть
Але з міняйлами фальшованого краму
Не по дорозі нам. Г а н и ї х н а п с ю м а м у!

1924

Подається за рукописною копією (автограф Миколи Зерова): ІЛ. Ф. 182 (Айзеншток І. Я.).

¹ Епіграф — перший рядок вірша О. Пушкіна «Кто на снегах возрастил Феокритовы нежные розы?..», написаного 1829 р. з приводу виходу «Стихотворений барона Дельвига».

² Українські футуристи, з 1922 р. об'єднані в Асоціацію панфутуристів, у прагненні дати мистецтво, спрямоване в майбутнє, заперечували культурні традиції, проголошували деструкцію і навіть смерть мистецтва. У літературних і мистецьких дискусіях 1920-х років вони неодмінно виступали опонентами неокласиків, які, зі свого боку, не приймали нігілістичний пафос і поетичні експерименти панфутуристів. У контексті цих полемік слід згадати статті Я. Савченка, на той час члена Асоціації панфутуристів, спрямовані проти неокласиків: «Українська неокласика», «Контрабандисти “чистої краси”» (див.: Більшовик. 1923. 12 верес., 16 верес.; 1924. 3 лип.). Більше про протистояння неокласиків і панфутуристів див.: *Панченко В.* Повесть про Миколу Зерова. Київ: Дух і Літера, 2018. С. 342—351.

³ Мається на увазі зорганізована щойно 1923 р. Спілка пролетарських письменників «Гарт», яка ставила своїм завданням створення єдиної інтернаціональної комуністичної культури, поширення комуністичної та переборювання буржуазної і міщанської ідеології. Представниками останньої пролетарські письменники з «Гарту» і вважали неокласиків.

9 (22) травня 1927 року

Сьогодні глянув я у календар
І з радістю великою побачив
Два імені: Микола і Ікар...
Це ж сам Юпітер, певне, так призначив!

І ти, як син Дедалів молодий
(Овідій це списав у Вороного)¹, —
Залюблений у проріст золотий
У світлу гру проміння світового.

Та тільки не розтопить хижий диск
Одважних крил, як то було з Ікаром:
На них пішло не пір'я і не віск,
І працював над ними ти не даром.

Вони міцні, немов латинська мідь
З узорами чітких, суворих знаків...
Тому то їх не в силі надломить
Ні простий Загул², ні учений Сяків*.

Ширяй же! На письменних розбишак
Згори дивись... Висміюй плем'я враже...
А решту вже нехай тобі коньяк
Словами виразнішими докаже.

* Сяків Явченко зам. Яків Савченко — жарт іще музагетовських часів, між іншим, використаний в одному з фейлетонів Вишні³. — *Прим. М. Зерова (?)*.

Подається за рукописною копією (автограф Миколи Зерова): ІЛ. Ф. 182 (Айзеншток І. Я.).

¹ Імовірно, алюзія на вірш Миколи Вороного «Ікар» (1902), див.: *Вороний, М. К. Поезії. Переклади. Критика. Публіцистика / Упоряд. і приміт. Т. І. Гундорова; Вступ. стаття і ред. тому Г. Д. Вервес. Київ: Наук. думка, 1996. С. 68—70.*

² Маються на увазі виступи Д. Загула (Література чи літературщина. Київ: Глобус, 1926. 36 с.) і Я. Савченка (Азіятський апокаліпсис. Київ: Глобус, 1926. 46 с.; Проти реставрації греко-римського мистецтва. Київ: Маса, 1927. 102 с.; Наступ буржуазної естетики // Шляхи пролетарської літератури. Київ: ДВУ, 1927. С. 14—17), спрямовані проти М. Зерова і яким він опонував (Наші літературознавці і полемісти // Червоний шлях. 1926. № 4. С. 165—177).

³ Про який саме фейлетон Вишні йдеться, не відомо.

Л и с т у в а н н я

Лист № 1

Максим Рильський до Олексія Кручоних

Дорогой Алексей Елисеевич!

Письма В[аши]¹ получил, книг еще нет, во всяком случае большое спасибо... Завтра приму все меры к тому, чтобы Вам были высланы наши украинские издания.

Жму руку

Ваш М. Рильский

Я Вам, вероятно, еще что-то должен — напишите об этом.

7/III 43

Подається за автографом: РДАЛМ. Ф. 1334 (Кручоних О. Є.). Оп. 1. Од. зб. 195. Арк. 1. Листівка: *Москва* / ул. Кирова 21 кв. 51 / Алексею Елисеєвичу / Кручених / от М. Ф. Рильського, / Уфа, / гост. Башкирская № 41. Поштовий штампель: 19. 3. 43 Москва

¹ Листів від О. Кручоних в особовому фонді М. Рильського немає, очевидно, вони не збереглися.

Лист № 2

Максим Рильський до Олексія Кручоних

6/IV 43

Дорогой Алексей Елисеевич!

За поздравление и за полного Ушакова¹ — спасибо. Тут, в Союзе писат[елей] Украины подбирают для Вас литературу, на днях вышлют. Я со своей стороны вышлю Вам свою книгу, которая скоро выйdet², это будет дар от экс-неоклассика экс-футуристу. Впрочем, может быть, не вышлю, а привезу — я действительно собираюсь в Москву. Книги очень прошу для меня взять — деньги вышлю.

Здесь в Уфе «живет и работает» Ваш одноклассник — Алексей Алексеевич Шовкуненко³, просил передать В[ам] привет, интересуется, что Вы, где Вы, как Вы и т. п. Я дам ему В[аш] адрес. Он, между пр[очим], работает в Институте нар[одного] творчества и искусств Академии наук Украины, который я... «возглавляю» (?)

Привет.

М. Рильский

Подається за автографом: РДАЛМ. Ф. 1334 (Кручоних О. Є.). Оп. 1. Од. зб. 195. Арк. 2. Листівка: *Москва*, центр / ул. Кирова 21 кв. 51 / Алексею Елисеєвичу / Кручених / от М. Ф. Рильського, Уфа, гост. Башкирская / № 41. Поштовий штампель: 17. 4. 43 Москва; 6. 4. 43 <нрзб.>.

¹ Ідеться про видання творів М. Ушакова. У той час вийшла його книжка «Ветер Украины. Сборник стихов и рассказов» (Ташкент: Госиздат УзССР, 1943. 164 с.). У листах Ушакова до Рильського за 1942—1943 рр. згадок про Кручоних немає (див.: ІЛ. Ф. 137 (Рильський М. Т.). Од. зб. 7510—7518).

² Імовірно, йдеться про одне з двох видань Рильського, які з'явилися 1943 р.: Велика година. Поезії 1941—1942 років / Ред. Н. Рибак. [Б. м.]: СРПУ, 1943. 168 с.; Вибрані поезії. 1918—1943 / Ред. Л. Новиченко. Худ. М. Деревус. [Б. м.]: Укрвидав, 1943. 204 с.

³ Український художник О. Шовкуненко і російський письменник О. Кручоних разом навчалися в Одеському художньому училищі. Шовкуненко навчався в 1901—1908 рр., Кручоних закінчив училище 1908 р.

Лист № 3

Максим Рильський до Михайла Рудницького

Дорогий Михайле Івановичу!

Користуюсь нагодою, щоб передати Вам свій переклад «Трістана» (друге видання)¹.

А нагода ось яка: на факультет іноземних мов хоче вступати відома мені дівчина, Сольська Людмила Володимирівна, дочка радянського офіцера, що загинув на фронті Вітчизняної війни. Мати Людмили живе у Львові, отже приміщенням вона забезпечена. Дівчина має безперечний потяг і здатність до іноземних мов. Прошу Вашої ласкавої уваги до неї.

З привітом

М. Рильський

24/VII 957.

Подається за автографом: ІЛ. Ф. 263 (Рудницький М. І.). Додається конверт: Деканові факультету іноземних / мов Львівського державного / університету / Михайлові Івановичу / Рудницькому / Від М. Рильського.

¹ Ідеться про книжку: *Бедве Ж.* Роман про Трістана та Ізольду. 2-ге вид. Київ: Держлітвидав України, 1957. 194 с. Перше видання побачило світ 1928 р. у видавництві «Сяйво».

Лист № 4

Михайло Рудницький до Максима Рильського

Дорогий Максиме Тадейовичу!

Жаль, що не маю змоги почати спогадів про сучасних письменників п[і]д з[а]головком «Письменники здалека», бо в них я негайно присвятив би один розділ Вам, зобразивши Вас як своєрідного Діда Мороза, який нишком не раз на рік, а весь рік робить людям несподіванки всякими дарунками¹.

Дарувавши мою книжку Дейчеві, Ви зробили мені велику приємність, я одержав від нього приемного листа, в якому він стверджує, що мої спогади про Луначарського відтворили «повітря епохи» і прохає мене подати йому деякі нові факти про зовнішній вигляд Анатолія Васильовича з того часу². Роблю це з приємністю і користуюсь нагодою, щоб поплакати перед Вами. Львівське видавництво дає мені на Зій том не більш як 10 аркушів³, а туди треба убгати спогади про Кобилянську, А. Чайковського, Олесья, Яцкова, Карманського, Чарнецького, М. Вороного, А. Крушельницького, В. Щурата, О. Турянського, Тудора, Галана, Гаврилюка і Бобинського⁴. Не знаю, чи зможу дурити себе надією, що при якомусь новому виданню зможу доповнити і ці, і деякі попередні. А залишаються ще люди, які чекають своєї черги, щоб можна їх прилюдно згадувати. Зустрічав я Винниченка і в 1910—11 р. (це він познайомив

мене з Луначарським) і в 1917 у Києві і в 1922 р. у Франції⁵ і був обурений, читаючи минулого року в «Радянській Україні» наклепи, буцімто Л. Цегельський⁶ говорив, що Винниченко підтримував ідею Шептицького, щоб Радянську Україну окатоличити!

А коли можна вже написати спогади про Зерова?⁷

Може, ще доведеться турбувати Вас колись своїми сумнівами, коли вік і здоров'я дозволять взятись за спогади про польських письменників: Стаффа, Каспровича, Іжиковського, Налковську⁸. Їх зразу надрукували б у Польщі, але раніше треба їх видати у нас, а хто в нас читав твори цих письменників?

Бажаю всіх весняних
променів і усмішок!

Ваш

М. Рудницький

7 III 1960

Подається за автографом: ІЛ. Ф. 137 (Рильський М. Т.). Од. зб. 6664. 2 арк. На арк. 2 зв. помітка рукою М. Рильського: «Арх. Лист від М. Ів. Рудницького із Львова, відповідь я послав МР». Фрагмент листа опубліковано: *Квіти* С. Естетична доктрина Михайла Рудницького // *Визвольний шлях*. 2000. Кн. 2 (лют.). С. 49—50.

¹ Спогади про Рильського М. Рудницький написав уже по смерті поета. Див.: *Рудницький М. Творче відрядження* // *Жовтень*. 1965. № 3. С. 137—140; передрук див.: Незабутній Максим Рильський. Київ: Радянський письменник, 1968. С. 297—299.

² У другій книзі мемуарів «Письменники зблизька» (Львів: Книжково-журнальне видавництво, 1959) окремий розділ М. Рудницький присвятив А. Луначарському (с. 9—34). Була також газетна публікація спогадів про Луначарського «Встречи з А. В. Луначарским» (*Львовская правда*. 1965. 23 ноя. С. 3). Видання вийшло наприкінці 1959 р. (підписане до друку 10 грудня 1959 р.). Уперше Рильський згадає про М. Рудницького й коротко його характеризує в опублікованому листі до подружжя Є. К. та О. Й. Дейчів від 26 лютого 1960 р.: «Михаил Иванович Рудницкий жив, читает во Львовском университете (западные литературы). Он — журналист, литературовед (автор книги «Вид Мирного до Хвильового», от которой ныне усиленно отрицается), поэт, писавший любопытные стихи, парадоксалист и бывший бонвиван» [*Рильський М.*, XX, 106]. В особовому фонді Олександра Дейча зберігається 12 листів від М. Рудницького за період від 1 квітня 1960 р. до 7 січня 1970 р. РДАЛМ. Ф. 2837. Оп. 1. Од. зб. 967). Листів Дейча в особовому фонді М. Рудницького в ІЛ на сьогодні не виявлено.

³ Позиція видавництва не змінилася, обсяг третьої частини — 10,15 авт. арк.

⁴ Спогади про всіх названих у листі письменників увійшли до третьої книги мемуарів «Письменники зблизька» (Львів, 1964). Виняток становить лише О. Турянський, до творчості якого М. Рудницький ставився досить критично, див., зокрема, його відгук: «Нескромна комедія і дві скромні збірки» (Діло. 1927. 1 квіт. № 71. С. 2; огляд книжок: О. Турянський. Раби: [комедія]. Рогатин, 1927; Б. Лепкий. От так собі. Львів, 1926; В. Софронів. Грішник. Львів, 1927), рец. на кн.: О. Турянський. Син землі. Ч. I і II. Львів, 1933 (Діло. 1933. 18 листоп. № 305. С. 6. Підпис: м. р.); повідомлення: «Турянський по-англійськи» (Діло. 1934. 6 листоп. № 298. С. 4; про статтю професора А. Микитяка (часопис «Америка») про англійський переклад «Поза межами болю» Турянського: «Повість Турянського могла би найти читачів у чужинному перекладі безпосередньо по війні, коли таких творів було мало. Нині вона... не може зробити ніякого вражіння...»).

⁵ В опублікованих щоденниках В. Винниченка за 1911—1931 рр. згадок про М. Рудницького

немає. На творчість письменника М. Рудницький надрукував кілька відгуків: «Винниченко на крилах уяви» (Діло. 1928. 6 трав. № 99. С. 2—3; рец. на кн.: *В. Винниченко. Соняшна машина: роман у 3 т.* [Київ], 1928); рецензію на театральну постановку п'єси «Гріх»: «Український Театр ім. І. Тобілевича» (Діло. 1931. 25 січ. № 17. С. 5. Підпис: м. р.), репліку «Після відвідин нашого театру» (Діло. 1931. 29 січ. № 20. С. 5. Підпис: м. р.; йдеться про рецензії на п'єси «Гарна Олена» Офенбаха (Діло. 1931. 22 січ. № 14. С. 5. Підпис: м. р.), «Жінка, яка вбила» С. Гаррікса (Діло. 1931. 23 січ. № 15. С. 5—6. Підпис: м. р.), «Володимир Винниченко» (у кн.: *Рудницький М. Від Мирного до Хвильового.* Львів, 1936. С. 307—317).

⁶ Про яку саме статтю йдеться, не відомо.

⁷ Спогад про М. Зерова «Класичний урок» М. Рудницький написав набагато пізніше (*Рудницький М. Непередбачені зустрічі.* Львів: Каменяр, 1969. С. 27—35). Він познайомився із Зеровим 1915 р., коли після окупації Львова Російською імператорською армією його вислали до Києва. У 1920-х рр. М. Рудницький листувався із Зеровим. В особовому фонді Зерова збереглося 14 листів до нього від М. Рудницького за період із 2 травня 1926 р. по 10 вересня 1928 р. (Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Ф. ХХХV (Зеров М. К.). Од. зб. 593—606). Листів М. Зерова до М. Рудницького не збереглося. Про знайомство М. Рудницького із М. Зеровим див. також: *Квіт С. Ор. січ.* С. 43—44.

⁸ Спогади про польських письменників публікувалися і в Україні, і в Польщі. Про Л. Стаффа: «Леопольд Стафф (1878—1957)» (Всесвіт. 1958. № 5. С. 115—116); «Аполлон польської поезії: (Спогади і враження)» (Жовтень. 1966. № 10. С. 128—132). Про Я. Каспровича: «Поет професором поневолі: моя розмова з Каспровичем» (Світ. 1926. 15 серп. № 15/16. С. 14—15). Про І. Франка і Я. Каспровича: «Iwan Franko i Jan Kasprowicz» (*Czerwony Sztandar.* 1946. 28 маја. S. 3). Про І. Франка в оцінці Я. Каспровича і Л. Стаффа: «Непереможний Геркулес» (Літературна Україна. 1966. 26 серп. № 67. С. 2). Про В. Оркана, Я. Каспровича і Л. Стаффа: «Владислав Оркан про себе і про нас» (Літературна Україна. 1962. 20 лип. № 58. С. 3). Про В. Оркана: «Драматург на роздоріжжі» (*Рудницький М. Непередбачені зустрічі.* Львів: Каменяр, 1969. С. 136—146). Про В. Реймонта: «Турботи лауреата» (*Рудницький М. Непередбачені зустрічі.* Львів: Каменяр, 1969. С. 126—135). Про Т. Бой-Желенського: «Тадеуш Бой-Желенський» (*Рудницький М. Письменники зблизька.* Львів: Книжково-журнальне видавництво, 1959. Кн. 2. С. 65—92), про зустріч із Т. Бой-Желенським і О. Толстим у Спілці письменників у Львові: «Tadeusz Boy-Żeleński we Lwowie 1939—1941» (*Życie literackie.* 1961. 16 kwiet. № 16. S. 11. Przekład J. Szymak), «Zachwiany ideał» (Kamena. 1961. № 13/14. S. 5. Z ukr. przeł. K. A. J.[aworski]. Передрук: *Jaworski K. A. Pisma: wydanie jubileuszowe.* Lublin: Wyd-wo Lubelskie, 1974. T. 12: Rzeczy różne wierszem i prozą. S. 289—292). Спогадів про З. Налковського й К. Іжиковського Рудницький так і не написав.

Лист № 5

Максим Рильський до Михайла Рудницького

Дорогий Михайле Івановичу!

Дуже радий, що познайомив Вас (поза очі) з Дейчем. Це — інтерна людина, він добре знав Луначарського і любить згадувати про нього.

Щодо 3-го тома Ваших «Письменників зблизька», то я всіма силами за те, щоб його поширити. 10 аркушів — мало! Прямо скажу, що і в перших двох томах хотілось, щоб спогади були ширші, докладніші. Почувалось, що Ви себе стискаєте на догоду видавничим лімітам. А наша мемуарна література така бідна! А в ній така велика потреба!

Дуже добре буде, коли Ви напишете спомини про польських письменників.

Ці думки мої передайте Львівському видавництву — хай не буде воно скупе на хорошу справу!

Про Зерова. Я в принципі догодився з держлітвидавком, що буде видано книжку його перекладів із римських поетів¹. Цікава була постать!

Стаффа і Каспровича у нас дехто таки читав — до речі, я мрію перекласти дещо із Стаффа і Асника². Не дивуйтесь цьому зіставленню. Я просто назвав двох хороших польських ліриків.

Тепер потроху перекладаю Тувіма³.

З сердечним привітом

М. Рильський

17/III 1960.

Подається за автографом: ІЛ. Ф. 263 (Рудницький М. І.). Додається конверт: *Львів* / вул. Устияновича 6, кв. 9 / професорові / Михайлові Івановичу / Рудницькому / М. Рильський, Київ, / вул. Леніна 68 кв. 70. Поштовий штампель: 18. 3. 60 Київ; 20. 3. 60 Львів.

¹ Очевидно, плановане видання було розширено оригінальними творами М. Зерова та іншими перекладами. Перше посмертне радянське видання творів Зерова вийшло 1966 р. вже по смерті Рильського. Див.: *Зеров М. Вибране* / Редакція і вступна стаття М. Рильського; Упорядкування С. Зерової; Примітки Г. Кочура і В. Петрова. Київ: Дніпро, 1966. 539 с.

² Адам Асник і Леопольд Стафф належали до двох різних поколінь, тому адресант і просить не дивуватися. Перший — позитивіст, другий — модерніст покоління Молодої Польщі. Проте А. Асник — одинокий представник старшої генерації, творчість якого визнавали молодопольяки. З-під пера Рильського з'явилося кілька перекладів творів Л. Стаффа: «Балада про загублений черевичок» (Літературна Україна. 1962. 20 лип.) разом із віршами «Сум золотий поволі», «Спокій серця», «Квітки, що я посадив навесні» та «На вітри осені не скарживсь я» увійшла до поетичної збірки «Зимові записи. Поезії. 1960—1963» (Київ: Радянський письменник, 1964). Творів Асника Рильський не перекладав.

³ До творчості Ю. Тувіма М. Рильський звертався й раніше. Перші переклади віршів з'явилися 1951 р.: «Ех огіенте...» (Дніпро. 1951. № 5. С. 6—7). Пізніше кілька перекладів увійшли до збірки «Орлина сім'я» (Київ: Молодь, 1955) де в розділі «Голоси друзів» надруковано «Лист до всіх дітей в одній дуже важливій справі», «Соловейко запізнився», «Усі для всіх». Також у перекладі Рильського з'явилися вірші «Гілка», «На балконі», «Геліос», «Спогад», «Світанок», «Все б це я покинув», «Доні в Закопаному», «Нема краю», «Легіт», «Прапор», «Буря», (Літературна газета. 1961. 1 серп. № 60. С. 4), уривок із поеми «Квіти Польщі» (Літературна Україна. 1962. 20 лип. № 58. С. 3), «Просьба про пісеньку», «Джерело» (із збірки «Чорноліська річ»), «Молитва» (із поеми «Польські квіти») (Всесвіт. 1962. № 10. С. 6, 7, 10—11), «При округлому столі», «Тема», «Просьба про пісню», «Доні в Закопаному», «Прапор» (Рильський М. Зимові записи. Поезії. 1960—1963. Київ: Радянський письменник, 1964). До окремого видання «Вибраних поезій» Юліана Тувіма (Київ: Держлітвидав України, 1963) у перекладі Рильського, крім частини з названих творів, увійшли також: «Птах (С. 55), «Нема краю» (С. 101—102), «Фантастична прогулянка в лісі Фонтебло» (С. 108), «Чорноліська річ» (С. 114), «Кінь» (С. 121), «Село» (С. 146), «Гілка» (С. 161—162), «Пісенька померлого» (С. 185), «Дощик» (С. 216—217), «Русалочко, вісянський квіте» (С. 219—220), уривки з поеми «Польські квіти» (С. 273—385).

Лист № 6

Максим Рильський до Михайла Рудницького

Дорогий Михайле Івановичу

Спасибі за хороше слово про «Украдене щастя». Ви краще, ніж будь-хто, розумієте, з яким трепетом брався я перекладати прозу Франка на віршовану мову¹. З трепетом думав я й про те, що оперу буде показано не де-небудь, а — у Львові. Коли опера, музику якої я чув тільки в фортеп'яновому виконанні Ю. С. Мейтуса — правда, він і співав усі партії «композиторським» голосом — пройшла, як то кажуть, з успіхом, то цьому надзвичайно раді і Ю. С. Мейтус, і я. Наші інститутські музикознавці дуже хвалять оперу і виставу. Дай-то боже милий, щоб Ваші прогнози про дальшу долю «Щастя» — пробачте незумисний каламбур — здійснились.

З сердечним привітом

М. Рильський

30/IX 1960

Уперше опубліковано: *Рильський М.*, XX, 174—175. Подається за машинописом: ІЛ. Ф. 137 (Рильський М. Т.). Од. зб. 2425. 1 арк.

¹ Ідеться про рецензію М. Рудницького на постановку у Львівському театрі опери й балету опери Ю. Мейтуса «Украдене щастя» за твором І. Франка, лібрето М. Рильського, «Це — справжній успіх! (“Украдене щастя” на сцені Львівського оперного театру)» (Вільна Україна. 1960. 27 верес. № 229. С. 3). Про лібрето Рильського Рудницький писав: «Що спокусливішого може бути для поета, як передати прозовий діалог віршами? Однак М. Рильський не хотів ослабити враження від сильних безпосередніх слів Франкового діалога. Тому до поезії він звертався тільки тоді, коли сама музика вимагала поетичного слова. Драматичний стрижень п'єси не втратив нічого від конденсації: гранично чіткі репліки, збагачені музичними інтонаціями, звучать сильно». Згодом Рудницький опублікував ще один невеликий відгук на пізнішу постановку твору «Опера Франкового подиху», де про лібрето сказав: «Нашому тонкому поетові вдалось не викинути нічого суттєвого з драматичного твору і не додати жодної зайвої прикраси» (Радянська культура. 1962. 1 берез. № 17. С. 2).

Лист № 7

Михайло Рудницький до Максима Рильського

Львів 12. XII 60.

Дорогий Максиме Тадейовичу!

Знаю, який це гріх забирати Ваш дорогий час. Поки ми дізнались про Ваш переліт понад Львовом — уже було пізно спитати Вас ось про що:

Чи не могли б Ви порадити, що можна зробити з великим словником (40 арк.) бойківського діалекту; довго і сумлінно складав його

керівник кафедри слов'янської філології у Львівськ[ому] унів[ерситеті] доц. Онишкевич. Він упевняє, що таке джерело мудрості необхідне і для тих, що хотіли зрозуміти лексику Франка та Стефаника¹.

Друге — майже дрібниця. Перечитуючи у зв'язку з недалекими роковинами Шевченка ще раз «Кобзаря» у «Неофітах», я натрапив на таке місце:

Давно вже я сиджу в неволі
... Слава богу
Й за те що бачу. Ще живуть,
І богу моляться і мруть
Хрещені люди!

А на мою думку в автографі Шевченка — помилка, а треба б:

Й за те що бачу. Що живуть,
І богу моляться...

Коли після слова «бачу» ставити крапку, тоді нове речення каже, нібито Шевченко радіє з того чи тішиться, що люди моляться і мруть²...

«е» часто плутали у свій час з «о», навіть рука могла повернутись так поетові. Таких помилок, починаючи з Шекспіра до наших днів, — безліч, і видавцям не треба б покладатись на мертву букву. Не одну годину вночі не дає мені спати метод, за яким у нас передруковують без змін тексти покійних письменників, посилаючись на те, що «класиків» виправляти не можна. Від того, що ми надрукуємо наявні неграмотні граматичні форми і погану лексику, авторитет письменника не зростає, а читач ще більше спантелечений, як і я досі не можу второпати, чому за нашим правописом³ можна писати «Сардинія», але «сардинка»... Адаже сардинка — дочка Сардинії!

Не знаю, чи наприкінці можу звернутись до Вас з таким проханням: чи не могли б Ви десь при нагоді роздобути для мене книжку «Писатели Советской Украины»⁴, видану «Рад. письменником»? Якб[и] х[т]ос[ь] мені її відступив, я шукав би у своїй бібліотеці за іншою вдсятеро ціннішою, бо той довідник, де можна знайти бібліографію наших письменників, мені дуже потрібний для роботи в університеті.

Бажаю Вам міцного здоров'я,
бо знаю, що все інше, коли Ви
здорові, можете мати сами.
З пошаною і привітом
М. Рудницький

Подається за автографом: ІЛ. Ф. 137 (Рильський М. Т.). Од. зб. 6665, 2 арк.

¹ Зібраний М. Онишкевичем словник вдалося видати лише через двадцять років, див.: *Онишкевич М.* Словник бойківських говірок. Київ: Наукова думка, 1984. Ч. I: А—Н. 495 с.; Ч. II: О—Я. 515 с.

² Пропонована М. Рудницьким кон'єктура ґрунтується на естетичному критерії і не використовується в сучасній едиційній практиці. Текст поеми Т. Шевченка друкується за автографом у «Більшій книжці» (Іл. Ф. I (Шевченко Т. Г.). Од. зб. 67. С. 205—224).

³ На той час чинним був правопис у редакції 1947 р.

⁴ Ідеться про вид.: Писатели Советской Украины. Справочник / Сост. О. Килимник. Киев: Радянський письменник, 1960. 579 с.

Лист № 8

Михайло Рудницький до Максима Рильського

ВШановний

Дорогий Максиме Тадейовичу!

З глибокою увагою стежу за Вашою енергією, якої Ви не жалієте, щоб реагувати на різні прояви нашої літератури та громадського життя. Ніхто не зробив у нас стільки для засвоєння культурної спадщини інших народів, як Ви, невтомний перекладач різних шедеврів. Знаю Ваше чуле серце, яке відгукується на різні листи тих, х[т]о вважають себе покривдженими. Як гарно було б мати в перекладі на нашу мову і Вергілієву «Енеїду»! Проте Ваш заклик надрукувати переклад Білика¹, доцента Львівського університету, подиктований тим, що Ви не мали змоги прочитати у нього кілька сторінок.

Тридцять років тому я дав рецензію на зразки цього перекладу². З того часу Білик, як багато «галичан», не лише не вивчили сучасної літературної мови, але і забули те, що погано знали колись. Наші шановні філологи-класики переконані, що для того, щоб перекладати, досить знати мову оригіналу.

Переклад Білика бездарний, і той літредактор, який захотів би його^а виправити, зазнає більше мук, ніж Ви, коли виправили переклад Карманського «Божественної»³. До речі: якщо Ви проклинали цього поета, мого давнього приятеля, то половина прокльонів повинна впасти на мою голову, бо я намовив його взятись за цю працю в час, коли він не повинен був уже писати віршів⁴. Ви ж добре знаєте, що навіть великий Франко не міг у своїх перекладах визволитись від впливів галицької мови, яка рясніла строкатою лексикою і не знала, що робити з наголосами. Далеко львівським філологам навіть до тих зразків, які дав Франко у перших початках своєї перекладацької діяльності. Вони носяться із своїми недолугими спробами, як єврей з писаною торбою і нарікають на Кривду, заподіяну їм тими, хто не хоче ображати світлу пам'ять Гутенберга.

Користуюсь нагодою, щоб ще до Жовтневих свят побажати Вам
принаймні ще двісті років молодості та творчих досягнень!

Щиро відданий Вам

М. Рудницький

28/X 62

^a далі закреслено переклад

Подається за автографом: ІЛ. Ф. 137 (Рильський М. Т.). Од. зб. 6666. 2 арк.

¹ Мається на увазі публікація: *Рильський М.* Хто ж видасть «Енеїду» Вергілія в українському перекладі? // Літературна Україна. 1962. 26 жовт. № 86. С. 2.

² Ідеться про рецензію М. Рудницького, надруковану в газеті «Діло» (1932. 12 лип. № 151. С. 6. Підпис: м. р.) на вид.: *Публій Вергілій Маро.* Енеїда. В 2000-ліття народин поета з латин. мови пер. Михайло Білик. Стрий, [1932]. Ч. I. 31 с.; Ч. II. 62 с.; Ч. III. 91 с. Присуд рецензента досить суворий, що пояснює його ставлення до перекладацьких здібностей тридцять років по тому: «Таки краще було не віршувати “Енеїди” і зробити гарний поетичний переклад прозою, який можна було дати обтесати та обчистити із вульгаризмів, москалізмів і польонізмів.

Є таких смертельних гріхів у цьому перекладі сила. Наприклад постійно “ту” (!) зам. тут, та зам. тебе, му зам. йому, на ню зам. на неї, мя, ревить (!) віл; москалізмів таких як стільки зусиль то стояло (!), потерявши, помрачив ум, супруга, пир на трапезах (бенкет за столами), обильний (щедрий, достатній), тронутий (зворушений, вражений), розпроділивши (!), — ще більше польонізмів, н[а]пр. завладне, на кпини, богобійний, нім (заки), навзнаки (горілиць), бутний, той потвор, звидять місця, згладив зі світа, грутня (галапасна) громада, грозяче нещастя, піткнувсь, ходить о ворогів, тама (гать), оціліє, страхали, наразити, збриганий кровю.

Усіх не спишеш на одній шпальті. виправити такий ритмічний переклад — даремний труд. Крім ненаших слів, чимало наголосів хибних і самовільних.

Не згадуємо про самі “поетичні” гріхи. Не вільно постійно переносити слів, що творять нерозділну ритмічну цілість з одного рядка у другий так, наче б поділ на рядки зовсім не існував; не вільно постійно вживати “однак”, “відтак”, “щоб” і “а” та “але”... І вже зовсім погано, коли такі “однак” і “отже” стоять у середині речення, згідно з препогоаним впливом польської канцелярщини <...>.

Правил милозвучності перекладчик зовсім не знає. Переклад назагал ближчий до слів оригіналу, ніж до поезії. Учні, що вживатимуть його, засвоять собі з нього на жаль сотні неукраїнських слів і неправильних форм, яких не зможуть позбутись роками, так само, як їхні вчителі».

Хоча видавнича рада Львівського державного університету поставила «Енеїду» Вергілія в перекладі М. Білика у видавничий план на 1963 р., видання зняли за рішенням Міністерства освіти. Зрештою, повний текст перекладу було видано вже по смерті перекладача: *Публій Вергілій Марон.* Енеїда: В 12 кн. / З латини пер. М. Білик. Пер. звірив і зредагував Б. Тен. Передмову написав, коментарі та словник власних імен склав Й. Кобів. Київ: Дніпро, 1972. 355 с.

³ Уперше про переклад «Божественної комедії» Данте М. Рильський згадує в листі від 6 серпня 1947 р. до Петра Карманського [*Рильський М.*, XIX, 259]. Роком пізніше, 8 вересня 1948 р., він сповіщає того самого адресата: «<...> в Держлітвидаві цікавляться Вашим перекладом Данте» [*Рильський М.*, XIX, 288]. Про ставлення майбутнього редактора до наявного перекладу можна здогадуватися на основі його листа до О. Білецького від 4 липня 1949 р.: «Я уже говорив с Вами по телефону о переводе “Божественной комедии”, сделанном Карманским. Буду благодарен, если Вы передадите мне этот злосчастный перевод этого еще более злосчастного переводчика — для ознакомления» [*Рильський М.*, XIX, 300]. Межі своєї роботи М. Рильський коректно сформулював у листі до П. Карманського від 16 березня 1952 р.: «Свою редакторську чи співрекладацьку роботу я роблю (власне, вже почав робити), керуючись лише любов’ю до літератури і бажанням, щоб Данте прийшов до українського народу якнайкраще одягнений. Більшість моїх поправок спричинюється розбіжністю наголосів у наддністрянській та наддніпрянській галузях української мови (а власне ж остання лягла в основу мови загальнолітера-

турної), а також тим, що подекуди Ви вдаєтесь до діалектизмів, незрозумілих широкому читачьому загалові. Отже — прошу не гніватись» [Рильський М., XIX, 335—336]. Дещо інакше М. Рильський писав про свою роботу в листі від 30 листопада 1953 р. до подружжя Дейчів: «Сижу над “Божественной комедией”. Приходится многое делать заново. Думаю, что старик Карманский не будет в обиде, во всяком случае его фамилию я оставлю» [Рильський М., XIX, 364].

Видання побачило світ 1956 р.: *Данте Алігьєрі*. Божественна комедія. Пекло / Переклад П. Карманського та М. Рильського; Вступна стаття О. Білецького. Київ: Державне видавництво художньої літератури, 1956. 221 с.

Більше про роботу М. Рильського над перекладом П. Карманського див.: *Кочур Г.* Данте в українській літературі // Дантовские чтения / Под общ. ред. И. Балзы. Москва: Наука, 1971. С. 196—200; *Стриха М.* Данте й українська література: досвід реценції на тлі «запізнілого націтворення». Київ: Критика, 2003. С. 100—107. Автограф перекладу «Пекла» зберігається у фонді М. Рильського: ІЛ. Ф. 137 (Рильський М. Т.). Од. зб. 9997. 46 арк. Повний текст перекладу П. Карманського зберігається в його особовому фонді: ІЛ. Ф. 254 (Карманський П. Й.). Од. зб. 44 («Пекло»). 394 арк.; Од. зб. 45 («Чистилице»). 517 арк.; Од. зб. 46 («Рай»). 322 арк.; Зредагований М. Рильським переклад «Пекла» зберігається в його особовому фонді: ІЛ. Ф. 137 (Рильський М. Т.). Од. зб. 778 (машинопис із правками). 213 арк.; Од. зб. 779 (розрізнені аркуші чорнового автографа). 10 арк.

⁴ Про це М. Рудницький написав у третій частині своїх спогадів «Письменники зблизка» (Львів: Книжково-журнальне видавництво, 1964. Зокрема див. с. 133).

Лист № 9

Максим Рильський до Михайла Рудницького

Дорогий Михайле Івановичу!

Я читав частину Біликового перекладу «Енеїди» і не вважаю його безнадійним¹. Здавна знаю Вас як борця з «галицькою» мовою, але, їй-Богу, «галицька» небезпека ніяк не більша, як небезпека суцільного калькування з російської мови!

Гексаметричний, неримований переклад Білика було б значно легше правити, ніж терцини Карманського... Я боюсь, що Біликів переклад Ви читали давно, не в теперішній редакції. Звісно, якби можна було^a знайти переклад «Енеїди», що зробив Зеров, то не було б і мови про Білика. Та ба! Переклад той безнадійно утрачений².

Спасибі за увагу. Найкращі побажання!

Ваш М. Рильський

1/XI 1962.

^a можна було виправлено з могли

Уперше опубліковано: *Рильський М.*, XX, 353—354. Подається за автографом: ІЛ. Ф. 137 (Рильський М. Т.). Од. зб. 2426. 1 арк. Додається конверт: *Львів-центр* / вул. Устияновича / д. 6 кв. 9 / Михайлові Івановичу / Рудницькому / М. Рильський, Київ 40, Радянська вул. 7. Поштовий штемпель: 1. 11. 62 Київ; 2. 11. 62 Львів. Фотокопія листа зберігається також: ІЛ. Ф. 263 (Рудницький М. І.).

¹ В особовому фонді М. Рильського зберігся надісланий М. Біликом машинопис фрагментів книги I (вірші 1—33), книги II (вірші 270—298), книги IV (вірші 1—705), книги VI (вірші 848—854, 864—885), книги VII (вірші 285—302), книги IX (вірші 473—502, 598—620), книги XII (вірші

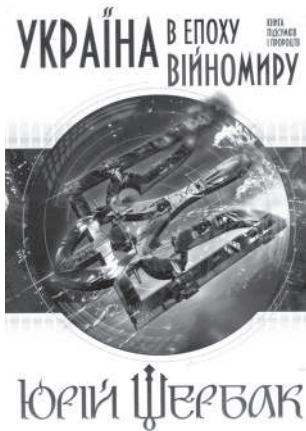
919—952) із правками перекладача (ІЛ. Ф. 137 (Рильський М. Т.). Од. зб. 3098. Арк. 4—41).

² Перші уривки перекладу М. Зеровим «Енеїди» Вергілія (книга V, вірші 835—871) з'явилися в «Антології римської поезії» (Київ, 1920). У 1931 р. Зеров почав працювати над новим перекладом поеми, який завершив уже після арешту 1935 р., відбуваючи термін ув'язнення в Соловечькому таборі спеціального призначення. Повний текст перекладу не розшуканий і вважається втраченим. На сьогодні відомі переклади книги першої, шостої, сьомої, восьмої та фрагменти книги другої (вірші 199—227) і п'ятої (вірші 835—871).

Переднє слово,
підготовка текстів та коментарі
Богдана Цимбала

Отримано 6 лютого 2020 р.

м. Київ

**Щербак Ю. Україна в епоху війномиру.
Книга підсумків і пророцтв.**
Київ: Ярославів Вал, 2020. 353 с.

Нову книжку політичної публіцистики «Україна в епоху війномиру» Юрія Щербака — лікаря за першою з багатьох його професій — можна було б назвати книжкою діагнозів і рецептів. Адже тут і йдеться про найтяжчі наші суспільні хвороби, і водночас автор обмірковує можливі засоби лікування. Усе це підсилено гострою, болісною, але щирою й чесною національною самокритикою. Щербакова художня (він усе ж передусім письменник) публіцистика забарвлена яскравими художніми прийомами — численними метафорами, символами, паралелями тощо. Мав усі підстави В. Скуратівський у стислій передмові написати: «Тут є “все”: і темпераментна публіцистика, і суворя, аж крижана аналітика, і до краю інтимна лірика, і сміховинне, і страшне...» (с. 7).

Авторська ідея, яка пронизує всю цю (серцем написану) книжку, усі протилежні за суттю й настроєм її сюжети та об'єднує багатющі змісти авторських публіцистично-філософських роздумів та гостросюжетних притч-повчань, така: «Час спливає, Україна в смертельній небезпеці, рятуйте націю і державу!» (с. 41). Ще одне (із багатьох) зізнань письменника — про «слова, за якими стоїть мій життєвий досвід, мій біль і сором за Україну <...>, мої ілюзії й розчарування, моя пам'ять минулого з його трагічними сюжетами, і — попри все — моя гордість за свою землю та її героїв. Моя віра в одужання України, в її майбутнє» (с. 45).

Лариса МОРОЗ

Наші
презентації